

דף היומי מפורום אוצר החכמה

ברכות דף ב

מתעמק

פירוש רש"י מעמוד הראשון נדפס בחסר, משגגת המדפיסים הקדמונים. ובדפוסים החדשים כבר הוסיפו דברי רש"י אלו מן הצד או בסוגריים.

דיבורי המתחיל החסרים (מושג ד"ה ברש"י לא היה עדיין בזמן ההשמטה כידוע, אבל לא נ"מ לענין):
דכפרה לא מעכבא, ובא השמש וטהר, ביאת השמש, והאי וטהר טהור יומא.
למאמר המסכם השמטה זו, וסיבת שגגתה, ראה בקובץ אור ישראל גליון מב עמוד קמ.
יש השלמה למאמר הנ"ל בקובץ הנ"ל גליון מד עמודים קנב-קנד (אינו בהיברו, ואחר מכסת מ' עמודים שבאוצה"ח)

בזמן הערב שמש ואכילת כהנים בתרומה. בישורון כרך ה' עמוד רמח נדפס שיעור מהגרא"ח צימרמן, שיצא לחדש דלדעת הגר"א (בביאורו לסימן רס"א) יש שני זמנים בהערב שמש, בשקיעת החמה ובצאת הכוכבים.

ולדעתו שם, מי שנטמא ביום וטבל ביום נטהר בשקיעה"ח, ומי שנטמא בין שקיעה לצאה"כ, יורד וטובל ונטהר בצאה"כ, עיי"ש.

באחד מדפוסים ש"ס בשנות תש"ל (כמדומה הוצאת אוצר הספרים) נדפסו בגליון מסכת ברכות חידושים והערות קצרות מהגרמ"פ בעל אגרות משה.

למיטב ידיעתי לא נדפסו במקום אחר. אולי רצוי להעלותם פה.

מהזכור לי, לעמוד זה יש הערה לבאר דברי רבינו תם בתד"ה מאימתי, שלפום ריהטא נראה שר"ת אוהז את החבל בשני ראשיו, מתיר להתפלל מנחה וגם ערבית בזמן שבין פלג המנחה לצאה"כ, וכמו שהקשו התוספות. אך ברא"ש שם תירץ "דלענין תפלה הקילו". וביאר הגרמ"פ, דכוונת הרא"ש דס"ל לר"ת דלענין עיקר נקטינן דעת רבי יהודה דאחר פלג המנחה מתפללין ערבית וק"ש, אלא דעכ"ז מקילין בתפלת המנחה, כיון דתפלה הוי דרבנן סמכינן ארבנן. (ומדגיש שם שלענין תפלת ערבית לא שייך לומר "הקילו", כי ק"ש דאורייתא).

בין השמשות דרבי יוסי כהרף עין זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו.

בשבת לד-לה נתבארו דברי רבי יוסי בארוכה.

(א) בין השמשות דרבי יוסי אינה בסוף בין השמשות דרבי יהודה, אלא לאחר סיום בין השמשות דרבי יהודה, כשכבר לילה לדעתו, אז מתחיל בין השמשות דרבי יוסי כהרף עין (גמרא שם דף לה).

(ב) לדעת התוספות (שם לה: ד"ה אלא לענין אכילה) מתחיל בהשמ"ש דרבי יוסי זמן קצר (פחות מכדי טבילה) אחר סיום בין השמשות דרבי יהודה, כלומר יש רגעים אחדים שכבר לילה וודאי לרבי יהודה ועדיין יום וודאי לרבי יוסי. (ובתירוץ ב' ס"ל להתוספות דלכה"פ נסתפקו בזה האמוראים אם יש הפסק זמן כזה).

(ג) שיעור כהרף עין אין הכוונה שאין זמן מסופק בין יום ולילה, אלא יש זמן מסופק אלא שהיא קצר כהרף עין (תוספות שם לד: ד"ה רבי יוסי).

ברסלב

דף ב' עמוד ב' מאימתי קורין וכו'. הגר"א ז"ל בשנות אליהו ריש מסכת ברכות דקדק ממה שכתב המשנה מאימתי קורין ולא קורא בלשון יחיד, כדקתני גבי ברכות ק"ש בפ"א מ"ד בשחר מברך בלשון יחיד, שברכות אחד מברך ומוציא את כולן, אבל ק"ש אינו יכול להוציא וצריך לקרות בפני עצמו.

ותמוה טובא מאי שנא ק"ש מכל המצוות שבתורה דקימ"ל שומע כעונה. ובאמת בהשאג"א סימן ו' פשיטא ליה דגם בק"ש מוציא בכל גוונא ע"ש.

אמנם המעיין בשו"ע סימן ס"א סעיף כ"ו יחזה דבאמת פלוגתא היא בראשונים. דהשו"ע כתב שם ב' שיטות אם לקרות ק"ש בקול רם או בלחש. וכתב המג"א מתשובת מהר"ם אלשקר שרב האי גאון והרשב"א כתבו שאין לקרות בקול רם אולי יבטח אחד בשמיעתו ולא יקרא בעצמו ע"ש ובפר"ח מה שכתב בזה.

וצריך עיון במש"כ המשנה ברורה סימן ס"א ס"ק מ' האחד מכוון להוציא בק"ש דשומע כעונה. ולא חיש לדעת הגר"א בשנות אליהו ולשאר הראשונים הנ"ל ועיין ערוך השולחן סוף סימן ס"ב.

משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן. בשו"ע סימן רל"ה פסק דאסור להתחיל לאכול חצי שעה סמוך לזמן ק"ש של ערבית ואם התחיל מפסיק וקורא ק"ש בצאת הכוכבים. יעו"ש. ומכוח קושיא זו כתב הצ"ח שמותר לכהנים לאכול תרומה גם בהגיע זמן ק"ש כיון דאכילת תרומה הוי מצווה. וכמו שכתב הרמב"ם הלכות תרומות פט"ו הלכה כ"ד דיש לברך על אכילת תרומה. ע"ש. ויש לעיין דהא הטעם שאסור לאכול קודם ק"ש הוא מטעם שמא ימשך בסעודתו ולא יקרא ק"ש, ומאי איכפת לי אם יש מצוות באכילת תרומה. ועוד קשה, הא קריאת שמע הוי תדיר טפי מתרומה, ובעי למיקדם לקריאת שמע ברישא.

מדבר בלימוד

אתכבד לפתוח בוורט על המשנה הראשונה שאמרו חכם שלום הכהן שליט"א, ראש ישיבת פורת יוסף שפתח את לימוד הש"ס של מחזור י"ב באצטדיון טדי. המצווה הראשונה בדיוק שאדם מקבל ע"ע - היא קריא"ש של ערבית, ולכן התחילה המשנה הראשונה במצווה זו. וללמדך! שקיום המצוות כולם תלוי בקבלת על מלכות שמים. [ואולי ע"ד "כל המקבל על עצמו על מלכות שמים מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ", ואז ודאי יוכל לקיים את כל המצוות].

יודל'ה

כמדומני שלד' החת"ס המצווה הראשונה הוא מצות יראת ה' או שמחה לפני ק"ש?

שטיינער

כל זמן שספק חשיכה, אינו אומר ק"ש, אבל בשש מצוות תמידיות חייב מיד עם שקיעת החמה כמובן וגם בצאת הכוכבים מיד חלים עליו אלו השש מצוות. ומדוע א"כ אמרת שק"ש שהיא המצווה הראשונה שאדם מקבל ע"ע?

צביב

אולי הכונה ראשונה במה שיש בו התחלה ובמצווה שאינן תמידיות, בהן יש התחלה - קריאת שמע היא הראשונה

צביב

בברכות ב.
בתוס' ד"ה מאימתי
כתב ואנו שמתפללין ערבית מבעוד יום
סבירא לן כהני תנאי דאמרי משעה שקידש היום
וגם משעה שבני אדם נכנסין להסב וכו'
וצ"ב מדוע נקטו הלכה כתרני לישני,
וקצת נראה בדבריהם שאין זה זמן אחד
ועוד שאלה שבדף ג. ד"ה קשיא
משמע שהזמן המוקדם ביותר הוא משעה שבני אדם טובלין
וכאן נראה שהזמן המוקדם ביותר [אחרי פלג המנחה]
הוא משעה שבני אדם נכנסין להסב

בברכה המשולשת

יעויין בהרחבה בדברי רבינו אליעזר ברבי נתן ממגנצא, על אתר.

אליהוא

א. באשכול אחר הביאו מדברי הרב שהמצווה הראשונה שמקיים האדם הוא ק"ש של ערבית, וראיתי באיזה ספר כקושי' מה הקשו בגמ' ליתני שחרית ברישא הא זה המצווה הראשונה, והת' דרגילות שערות לבוא בצפרא, וע"כ משום הא שחרית קודם.
ב. ברש"י ד"ה עד ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה, צ"ע דמקמי הכי לכא' הוי יום ולא נתחייב עדיין בק"ש, וא"צ לטעם דלאו זמן שכיבה, וי"ל בכמה אופנים.

ג. ב' ע"ב תוד"ה משעה. תימא עני גופי' כו'. מכאן משמע דלא מהני שומר לזה ודלא כהמ"ב ס' רל"ה וצ"ע.
צביב : אליהוא כתב:

א. באשכול אחר הביאו מדברי הרב שהמצוה ראשונה שמקיים האדם האו ק"ש של ערבית, וראיתי באיזה ספר כקושי' מה הקשו בגמ' ליתני שחרית ברישא הא זה המצוה הראשונה, והת' דרגילות שערות לבוא בצפרא, וע"כ משום הא שחרית קודם.

אם קוראים ק"ש כותיקין [קודם הנץ] צ"ע אם השערות לאחר הנץ או לאחר עלות השחר ועל כרחך כונתו שקורא גם קודם שיודע אם התחייב, ולמפרע מתברר שהיה מחויב מן התורה וא"כ אפשר לפרש שמדובר בק"ש של ערבית

צביב : אליהוא כתב:

ג. ב' ע"ב תוד"ה משעה. תימא עני גופי' כו'. מכאן משמע דלא מהני שומר לזה ודלא כהמ"ב ס' רל"ה וצ"ע. לשיטה זו שסוף זמן ק"ש הוא כשעומד ליפטר מתוך סעודתו זה זמן שכיבה

א"כ מסתמא בזמן שכיבה כבר אין מצוי שומר שיעירונו לק"ש

אליהוא:

לא הבנתי דחיתך שס"ס המצוה הראשונה שהתחייב היה ק"ש של שחרית.

צביב : אליהוא כתב:

לא הבנתי דחיתך שס"ס המצוה הראשונה שהתחייב היה ק"ש של שחרית.

בל דברי המשנה הם על החיוב בפועל של המצוה

וביום שמתחיל לקיים מצות קריאת שמע נראה שמתחיל מקריאת שמע של ערבית

ולכן יש להתחיל מענין קיום המצוה, ולא מענין החיוב

[לכאורה]

קושיית הגמרא תנא היכא קאי וכו' משמע שהחיוב לא נכתב כאן

אומנם

בשאלה מאי שנא דתני דערבית ברישא

קשה לדברי,

ואולי משום המשנה הבאה מתחילה בשחר

וכן הדרך בכל מצוות התורה להתחיל מהשחר, [כמו שמצינו בקרבנות]

ולא משום שערות

[ובדרך אפשר, שגם השערות כבר היו בלילה, ואין דרך לבדוק עד אור הבוקר,

כי הדרך שאין השערות מתחילות מאמצע היום, אלא מתחילת היום

ובדרך רמז כמ"ש כאן ויהי ערב

שעניי הטבע מתחילים מהערב]

שטיינער : אליהוא כתב:

ב. ברש"י ד"ה עד ומקמי הכי נמי לאו זמן שכיבה, צ"ע דמקמי הכי לכא' הוי יום ולא נתחייב עדיין בק"ש,

וא"צ לטעם דלאו זמן שכיבה, וי"ל בכמה אופנים.

לא נהירא, דאי נימא שמקמי הכי הוי זמן שכיבה, א"כ אע"ג דעדיין יום מ"מ כבר הגיע זמן ק"ש של

שכיבה. ובאמת לשיטת ר' יהודה ועוד כמה תנאים זמן ק"ש של ערבית הוא מבעוד יום. ואע"ג שכתבת י"ל

בכמה אופנים, לענ"ד קושיא מעיקרא ליתא.

שטיינער : אליהוא כתב:

ג. ב' ע"ב תוד"ה משעה. תימא עני גופי' כו'. מכאן משמע דלא מהני שומר לזה ודלא כהמ"ב ס' רל"ה וצ"ע.

ועני שאין לו שומר מתי קורא?

שטיינער : בברכה המשולשת כתב:

זה רק אליבא דשיטה אחרת של רבותינו הראשונים (ר"ת ורבינו אב"ן), ולפי ראשונים אחרים ר' יהודה רק

מדבר על תפילת ערבית ולא על ק"ש של ערבית.

משום מה התעלמת ממה שכתבתי ועוד תנאים... וכוונתי למה שכתבו התוס' למ"ד משקדש היום ומשעה

שאנשים נכנסים להסב, שבוה ודאי מדובר לענין ק"ש והיינו מבעוד יום.

בברכה המשולשת

לא התעלמתי, רק קצרתי. תוס' (ור' אב"ן) מסבירים את דברי התנאים שם כעוסקים בקביעת זמן ק"ש של

ערבית, אבל הראשונים האחרים מסבירים שזה לא קובע את זמן ק"ש של ערבית (והא ראייה שפסקו שזה

מצה"כ כמשנתינו).

שטיינער

כתוב מפורש בברייתא מאימתי מתחילין לקרוא ק"ש בערבית משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות וכו'. וכן לגבי כל הזמנים המוזכרים שם, מפורש בברייתא דלנדון זמן קריאת שמע איירי. ולא מצאתי ולא יתכן שיש שום ראשון ושום אחרון שפירש שמדובר שם על תפילה או עניין אחר.

ברכה המשולשת

לא הבנתי. הראשונים פסקו שזמן ק"ש של ערבית מתחיל מצה"כ (חוץ מר"ת ורבינו אב"ן) - אז על כורחינו שהבינו שלא מדובר שם על זמן ק"ש של ערבית, או שכן מדובר - אבל אין הלכה כן אלא כמשנתנו, או שזמנים אלו הם אחרי צה"כ.

שטיינער

ברור שיש ראשונים שפוסקים כך, רק השאלה היתה למה רש"י צריך לומר זמן שכיבה, תיפוק ליה שעדיין הוא יום. ועל זה אמרתי שמה שהוא עדיין יום זה אינו הכרח לומר שעדיין לא הגיע זמן שחרית, אלא הכל תלוי בזמן שכיבה, ולזה הבאתי שיש תנאים דס"ל שזמן ק"ש מבעוד יום כיון דסברי שאז הוא כבר זמן שכיבה, אלמא דלאו ביום ולילה תליא מילתא אלא בזמן שכיבה. ולכן הוצרך רש"י לומר זמן שכיבה. וקל להבין.

לחם יומם

ברכות ב: תוס' ד"ה דילמא.

לפי פ' התוס' נמצא, כי ביאת השמש היינו בסוף השקיעה, אחר ג' מיל ורביע משעה שהתכסתה השמש מן העיניים, ואילו ביאת אורו היינו בתחילת השקיעה כשהשמש מתכסה מהעין ונכנסת בעובי הרקיע. לכא' מצד הלשון, איפכא הוא. כי כשהשמש נכנסת בעובי הרקיע אין היא נראית רק אורה נראה, ומתאים יותר שתחילת השקיעה היא ביאת השמש, וסוף השקיעה כשהאור גם הוא הולך ונעלם יהיה ביאת אורו.

ס"ק

כן הק' הגר"א ע"ש ח' לגבי של' רבי יהודה באכילת תרומה בביה"ש. פ' זה של תוס' מתאים לאלו שהקדימו את ר"ת ותחילת השקיעה כחצי שעה 40 דק' לפנה"ש, [פתח האהל, משמרת שבת, חו"כ הרזה והסכמה מהנוב"י, מעגלי צדק, הרא"מ קעפש, ובני ציון ועוד ע"פ כמה מהראשונים והאחרונים כהראב"ע המאירי הר"ח או"ז הנ"י החת"ס ועוד רבות יעו"ל הכל בספרים הנז'] וממילא ביאת אורו קודמת לשמשו, שהרי עדנה נראית.

ועכ"פ לג' הגאונים שהביאו הראשון א"ש גם כפשוטו, ממאי דהאי ביאת אורו דילמא ביאת שמשו בשקיעה ראשונה. ואין מג' זו ראי' לר"ת כלל, וכפי שפי בפ' קדמון למס' ברכות [לתלמיד הר"ח נד' בגנזי שעכטר מהמאספים של הגאונים], שגרס הכי ופי' ביאת שמשו על השקיעה באופק, וביאת אורו על תחילת צאה"כ. והק' שם למה לילה בצאה"כ והלא יש אור על פני כל הרקיע עוד יותר משעה. ות' [וכ' שמתרץ מדעתו] שלא אמרו ביאת אורו אלא מן המזרח ע"ש.

צביב

עיקר אור השמש כבר בא כשנכסית השמש מעינינו,

אומנם השמש עדיין בגבול היום

ולכן רק בזמן שהשמש עוברת את גבול היום אז בה השמש

ברכות דף ג

עשוי לנחת

בתוס' ד"ה ועונין וכו' "וגם מה שאומרי' העולם לכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול הוא על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו, וזה אינו נראה שהרי כמה תפלות יפות שהם בלשון עברי אלא נראה כדאמרינן בסוף סוטה (דף מט.) אין העולם מתקיים אלא אסדרא דקדושתא ואיהא שמיה רבא דבתר אגדתא שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות ולא היו מבינים כולם לשון הקודש לכך תקנוהו בלשון תרגום שהיו הכל מבינים שזה היה לשונם" ע"כ.

ברוקח סימן שכ כתב באופן שונה וז"ל "ומה שאומרים בתרגום לנחתא לנחתא הקדוש ברוך הוא שאמר אוי לאב שהגלה את בניו ואוי לבנים שגלו כדאי' בפ' א' דברכות [שם] ומלאכי השרת אין מכירין בלשון

ארמי כדאי' בפ' א' דשבת (דף יד) [דף יב] ובסוטה שלא יתמהו מלאכי השרת ואומרים מה נחמה לכך אומר בתרגום ונחמתא ואמרו אמר".
לכא' כוונת הרוקח שנאמר בלשון תרגום בכדי שלא יבינו המלאכים, אבל לא בכדי שלא יתקנאו, אלא בכדי שלא יתמהו מה נחמה, צ"ב בעצם הביאור.
מה הם השיטות בדבר? מי הם ה"אומרים העולם" שהזכירו התוס'?

ארי במסתרים

בדף ג
מפני החשד ותיפוק ליה מפני המזיקין, בתרי ופריצי
ולכא' דברי הגמ' צ"ע דאם מיירי בפריצי ודאי שלא ישמעו לנו שלא להכנס לחורבה ועוד שאם ידוע שהם פריצי גם לא אכפת להם שיחשדו בהם.
ואולי י"ל דכוונת הגמ' בחד פריץ ובחד שאינו פריץ

צביב

בדף ג. משמרה שלישית תינוק יונק משדי אמו ואשה מספרת עם בעלה
כותב מוהר"ן מברסלב בספר המדות אות ס"ח
השירות והתשבחות שאומרים קודם אור היום הוא סגולה לבנים
גם לאשה שנחסר חלבה
גם לאשה רעה שהיא כעסנית
וכתבו הרב מטשהערין ורבי צדוק הכהן מלובלין שמקור דבריו מגמרא זו
אשמורה זה זמן שירת המלאכים,
ונכתב כאן ללמוד הימנו זמן רצון לשירות ותשבחות קודם אור היום [וכמ"ש כאן בעמוד ב']
וזה סגולה לתינוק
וסגולה לתינוק יונק
וסגולה לאשה מספרת עם בעלה
בדף ג: כאשר ישאל (איש) בדבר האלהים
איש בסוגריים כי קרי ולא כתיב
בדף ד:
מיכאל באחת דכתיב בו אחד
גבריא' בשתיים שיש בו אות ב'
אליהו בארבע - בזמן הגלות חסר וא"ו הרי ד' אותיות [ואולי בזמן הגאולה יהיה באחת]
מלאך המות בשמונה - ח' אותיות
מלוקט ממראי מקומות שנוסדו ע"י הרב מטשהערין זצ"ל לספר המדות
בדף ג:
רבי זירא אמר עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס;
רש"י; מתנמנם כסוס. עוסק בתורה כשהוא מתנמנם.
לימוד התורה – אפילו מתנמנם הוא טוב. [לימוד ו]
בדף ד:
א"ר אלעזר בר אבינא גדול מה שנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריא' וכו' תנא מיכאל באחת גבריא' בשתיים אליהו בארבע וכו'
מי שהוא במדריגה גדולה יכול להשיג שלימותו במעט פעולות. [תשובה נא]